ULUSLARARASI YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİ SEMPOZYUMU

(Akademik ve Sosyal Yönleriyle)

II. CİLT

24-25 Ekim 2019

MALATYA

BİLDİRİLER KİTABI

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Fikret KARAMAN

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

İnönü Üniversitesi
(İlahiyat Fakültesi)

İnönü Üniversitesi Yayınları No: 81
İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları No: 6

Sertifika No
26607

Yayına Hazırlayan
Prof. Dr. Fikret KARAMAN

ISBN
978-605-7853-24-0 (Tk)
978-605-7853-26-4 (2.c)

1. Baskı Aralık 2019 Ankara 500 Adet

Editörler
Doç. Dr. İbrahim AŞLAMACI
Doç. Dr. Cemil ORUÇ
Doç. Dr. Yusuf BATAR
Dr. Öğr. Üyesi Recep UÇAR
Arş. Gör. Gülşen SAYIN

İsteme Adresi
İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
44280 Kampüs / MALATYA
Telefon: 0422 377 49 99
e-posta: ilahiyat@inonu.edu.tr

Baskı

TDV
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASIMEVİ | PRINTING HOUSE
Ostim OSB Mahallesi
1256. Cadde No: 11 06370
Yenimahalle / ANKARA
Tel: 0312 354 91 31 (pbx)
Faks: 0312 354 91 32
e-posta: bilgi@tdv.com.tr

Düzenleyen Kuruluşlar

İnönü Üniversitesi Rektörlüğü

(İlahiyat Fakültesi)

Sempozyum Onursal Başkanı

Prof. Dr. Ahmet KIZILAY

İnönü Üniversitesi Rektörü

Sempozyum Düzenleme Kurulu Başkanı

Prof. Dr. Fikret KARAMAN

İlahiyat Fakültesi Dekanı

Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Fikret KARAMAN

Prof. Dr. Mustafa ARSLAN

Doç. Dr. Mehmet BİRSİN

Doç. Dr. Yusuf BATAR

Doç. Dr. İbrahim AŞLAMACI

Doç. Dr. Cemil ORUÇ

Doç. Dr. Veysel ÖZDEMİR

Dr. Öğr. Üyesi Recep UÇAR

Dr. Öğr. Üyesi Fethullah ZENGİN

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Nur YUSUF

Dr. Öğr. Üyesi Halil AYOUP

Arş. Gör. Gülşen SAYIN

Not: 24-25 Ekim 2019 tarihlerinde Malatya'da düzenlenen Uluslararası Yüksek Din Öğretimi Sempozyumu 8 farklı ülkeden katılım ile gerçekleştirilmiştir.

Bu eserde yer alan metinlerin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

BİLİM KURULU[1]

Abdurrahim Kozali, (Prof. Dr.)	Universität Osnabrück / Almanya
Abdurrahman Ateş, (Prof. Dr.)	İnönü Üniversitesi
Abdurrahman Kasapoğlu, (Prof. Dr.)	İnönü Üniversitesi
Adnan Demircan (Prof. Dr.)	İstanbul Üniversitesi
Ahmet Ağırakça, (Prof. Dr.)	Mardin Artuklu Üniversitesi
Ahmet Faruk Sinanoğlu, (Prof. Dr.)	İnönü Üniversitesi
Ahmet Koç, (Prof. Dr.)	Marmara Üniversitesi
Ahmet Onay (Prof. Dr.)	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Ali Köse, (Prof. Dr.)	Marmara Üniversitesi
Ali Akdoğan (Prof. Dr.)	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Asım Yapıcı (Prof. Dr.)	Çukurova Üniversitesi
Burhanettin Tatar (Prof. Dr.)	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Bülent Uçar, (Prof. Dr.)	Universität Osnabrück / Almanya
Bünyamin Erul (Prof. Dr.)	Ankara Üniversitesi
Cem Zorlu, (Prof. Dr.)	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Cemal Tosun, (Prof. Dr.)	Ankara Üniversitesi
Cemil Oruç (Doç. Dr.)	İnönü Üniversitesi
Ekrem Demirli (Prof. Dr.)	İstanbul Üniversitesi
Eyüp İzci, (Doç. Dr.)	İnönü Üniversitesi
Fethi Ahmet Polat, (Prof. Dr.)	Muş Alparslan Üniversitesi
Fikret Karaman, (Prof. Dr.)	İnönü Üniversitesi
Hacı Mustafa Aliş, (Dr.)	Yüksek İslam Enstitüsü/ Bulgaristan
Halit Ev (Prof. Dr.)	Manisa Celal Bayar Üniversitesi
Hulusi Arslan, (Prof. Dr.)	İnönü Üniversitesi
Hüseyin Yılmaz, (Prof. Dr.)	Cumhuriyet Üniversitesi
Imtiyaz Yusuf (Asst. Prof. Dr.)	Mahidol University/ Tayland
İbrahim Aşlamacı, (Doç. Dr.)	İnönü Üniversitesi
İhsan Fazlıoğlu (Prof. Dr.)	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
İlhan Erdem, (Prof. Dr.)	İnönü Üniversitesi
İrfan Başkurt (Prof. Dr.)	İstanbul Üniversitesi
İsmail Hakkı Ünal, (Prof. Dr.)	Ankara Üniversitesi
İsmail Kara, (Prof. Dr.)	İstanbul Şehir Üniversitesi
İsmail Sağlam (Prof. Dr.)	Bursa Uludağ üniversitesi
Mehmet Kubat, (Prof. Dr.)	İnönü Üniversitesi
Mehmet Ali Büyükkara (Prof. Dr.)	İstanbul Şehir Üniversitesi

1 Bilim Kurulunun isimleri alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir.

Mevlüt Kaya (Prof. Dr.)	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Mualla Selçuk (Prof. Dr.)	Ankara Üniversitesi
Muhittin Okumuşlar, (Prof. Dr.)	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Murtaza Bedir, (Prof. Dr.)	İstanbul Üniversitesi
Mustafa Arslan, (Prof. Dr.)	İnönü Üniversitesi
Mustafa Köylü, (Prof. Dr.)	Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Mustafa Tavukçuoğlu, (Prof. Dr.)	Necmettin Erbakan Üniversitesi
Mustafa Öcal, (Dr.)	Emekli Öğretim Üyesi
Mustafa Usta, (Prof. Dr.)	Marmara Üniversitesi
M. Akif Kılavuz (Prof. Dr.)	Bursa Uludağ Üniversitesi
M. Faruk Bayraktar (Prof. Dr.)	Düzce Üniversitesi
M. Şevki Aydın, (Prof. Dr.)	Erciyes Üniversitesi
M. Zeki Aydın (Prof. Dr.)	Marmara Üniversitesi
Nazif Yılmaz	Din Öğretimi Genel Müdürlüğü
Necdet Subaşı, (Dr.)	T.C. Milli Eğitim Bakanlığı
Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, (Prof. Dr.)	Cumhuriyet Üniversitesi
Nurullah Altaş, (Prof. Dr.)	Atatürk Üniversitesi
Ramazan Buyrukçu, (Prof. Dr.)	Süleyman Demirel Üniversitesi
Recai Doğan, (Prof. Dr.)	Ankara Üniversitesi
Recep Kaymakcan, (Prof. Dr.)	T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
Recep Şentürk, (Prof. Dr.)	İstanbul Sebahattin Zaim Üniversitesi
Recep Uçar, (Dr. Öğr. Üyesi)	İnönü Üniversitesi
Saffet Köse, (Prof. Dr.)	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi
Saffet Sancaklı, (Prof. Dr.)	İnönü Üniversitesi
Syed Asad Abbas Rizvi (Dr.)	Uluslar arası İslam Üniversitesi/Pakistan
Suat Cebeci, (Prof. Dr.)	Yalova Üniversitesi
Süleyman Akyürek (Prof. Dr.)	Erciyes Üniversitesi
Şaban Ali Düzgün (Prof. Dr.)	Ankara Üniversitesi
Şakir Gözütok, (Prof. Dr.)	Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Şinasi Gündüz (Prof. Dr.)	İstanbul Üniversitesi
Şuayip Özdemir, (Prof. Dr.)	Amasya Üniversitesi
Yurdagül Mehmedoğlu, (Prof. Dr.)	Kıbrıs Sosyal Bilimler Üniversitesi
Yusuf Batar (Doç. Dr.)	İnönü Üniversitesi
Zekeriya Güler (Prof. Dr.)	İstanbul 29 Mayıs
Zeki Salih Zengin, (Prof. Dr.)	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

İçindekiler

4. OTURUM

İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİLERİ İÇİN BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ
Ahmet KOÇ | Umut KAYA | Elif Sena GELGÖR
3

GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNDE SAYILARLA YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİ
İbrahim AŞLAMACI
21

TÜRKİYE'DE YÜKSEK DİN ÖĞRETİM KURUMLARININ AKADEMİK BİLGİ ÜRETME KAPASİTELERİNİN ANALİZİ 39
Ali BALTACI
39

İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN DİN EĞİTİMİ DERSİNE YÖNELİK TUTUM VE BEKLENTİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 51
Salih AYBEY
51

MEDRESELERDEKİ TEDRİSİNDEN GÜNÜMÜZ İLÂHİYAT FAKÜLTELERİNE EVRİM SÜRECİNDE KELÂM EĞİTİMİ
Hüseyin DOĞAN
77

HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDEN MÜCTEHİT İMAMLAR DÖNEMİNİN SONUNA KADAR FIKIH EĞİTİMİ
Ali DUMAN
89

YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİ KURUMLARINDAN OSMANLI MEDRESELERİNDE OKUTULAN USUL-İ FIKIH DERS KİTAPLARINDAN TAVZİH İLE GÜNÜMÜZ İLAHİYAT FAKÜLTELERİNDE ÇOKÇA OKUTULAN İSLAM HUKUK USULÜ DERS KİTAPLARINDAN BİRİNİN KARŞILAŞTIRMASI
Yüksel MACİT
113

5. OTURUM

YÜKSEK DİN EĞİTİMİNDE SİYER ÖĞRETİMİ: TESPİTLER, TEKLİFLER

Prof. Dr. Adem APAK

131

YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİNDE İSLAM TARİHİ ÖĞRETİMİ: TESPİTLER VE TEKLİFLER

Adnan DEMİRCAN

137

BAŞARILI VE ETKİN BİR YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİNDE HZ. PEYGAMBER'İN EĞİTİM-ÖĞRETİM METOTLARININ MODEL ALINMASININ GEREKLİLİĞİ

Saffet SANCAKLI

149

LİSANSÜSTÜ EĞİTİMDE SİYER ÖĞRETİMİNİN SORUNLARI VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Mahmut KELPETİN

179

İLAHİYAT FAKÜLTESİ SON SINIF ÖĞRENCİLERİNİN BENLİK ALGILARI VE YETKİNLİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ 201

İsmail SAĞLAM | Züleyha DEMİR

201

İSLAMİ İLİMLER/İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN İLAHİYAT EĞİTİMİNE VE ÖĞRETİM ELEMANLARINA İLİŞKİN ALGILARI: METAFOR ANALİZİ ÖRNEĞİ

Tecelli KARASU

217

İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN ÖĞRETMENLİK UYGULAMASI DERSİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Rahime ÇELİK

229

İLAHİYAT FAKÜLTESİNE DEVAM EDEN ÖĞRENCİLERİN ÖĞRETMEN YETERLİKLERİNE BAKIŞI HAKKINDA BİR DURUM DEĞERLENDİRMESİ: BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖRNEĞİ

Berrin SARITUNÇ

245

YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİNDE İHTİSASLAŞMA VE ULUSLARARASILAŞMA VİZYONU; EZHER-İ ŞERİF TECRÜBESİ

Adem YERİNDE | Hasan HALİLOĞLU

269

KUZEY KIBRIS TÜRK CUMHURİYETİNDE YÜKSEK ÖĞRETİMİN TARİHİ

Fethullah ZENGİN

285

ÜRDÜN'DE YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİ KURUMLARI: ÜRDÜN ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ
Yusuf AYDIN
291

OSMANLI DEVLETİ'NİN İLK İLAHİYAT FAKÜLTESİ
Prof. Dr. Fikret KARAMAN | Arş. Gör. Dr. İrem CEYHAN
OSMANLI SON DÖNEMİNDE MODERN BİR MEDRESE ISLÂH-I MEDÂRİS'İN TÜZÜĞÜ
İsmail BİLGİLİ
319

XX. ASIR BAŞI İTİBARİYLE EZHER ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM TARİHİNE BİR BAKIŞ
İsmail BİLGİLİ | Ahmet ÇELİK
339

XIX-XX YÜZYILIN BAŞLARINDA KUZEY-BATI AZERBAYCANIN ŞEKİ BÖLGESİNDE DİNİ TEDRİS MÜESSİSELERİ 357
Elşen ABDURAHMANOV | Habil HALİLOV
357

6. OTURUM

YÜKSEK İSLÂM ENSTİTÜLERİNİN DİN EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ
Fikret KARAMAN
377

ÜNİVERSİTELEŞME, YÜKSEKÖĞRETİM VE YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER
İsmail SAĞLAM
389

YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİNDE MÜFREDAT ÖRÜNTÜSÜNE DAİR BAZI ÖNERİLER
Recep ARDOĞAN
413

YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİNİN SORUN ÇÖZME KAPASİTESİ ÜZERİNE BİR SORGULAMA
Bayramali NAZIROĞLU
427

İLAHİYAT FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN "İLAHİYATÇI" KAVRAMINA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI
Ahmet ÇAKMAK | Eyüp ŞİMŞEK | Yakup UZUNPOLAT
437

YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİNDE 'ULUSLARARASI ALGILAR'
Sümeyra ARICAN
459

ULUSLARARASI ÖĞRENCİLERİN TÜRKİYE'DEKİ İLAHİYAT FAKÜLTELERİNİ TERCİHLERİNDE ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

Fatih ÖZKAN

467

6.OTURUM PEMBE SALON

İLİTAM PROGRAMLARINDA ONLİNE VE YÜZYÜZE YAPILAN SINAVLAR ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Mevlüt KAYA | Elif SOBİ

485

İLİTAM ÖĞRENCİ PROFİLİ -İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Yusuf BATAR | Recep UÇAR

505

GEÇMİŞİMİZİ DOĞRU ANLAMAK: DİN BİLİMLERİ VE ARKEOLOJİ BAĞLAMINDA DİSİPLİNLERARASI ÇALIŞMALARIN GEREKLİLİĞİ

Bilal TOPRAK

521

6.OTURUM PEMBE SALON

YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİNDE FELSEFE ÖĞRETİMİ VE ÖĞRENİMİNİN ÖNEMİ

Tuncay AKGÜN

529

İLİTAM PROGRAMINDA FELSEFE DERSLERİ ALGISI KOCAELİ İLİTAM ÖRNEĞİ

Metin PAY

543

GÜNÜMÜZ YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİNDE FELSEFE DERSLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Enes TAŞ

567

ARAPÇA BİLDİRİLER
575

DEĞERLENDİRME OTURUMU

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİİLAHİYAT FAKÜLTESİ
ULUSLARARASI YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİ SEMPOZYUMU
(24-25 EKİM 2019-MALATYA)
SONUÇ BİLDİRGESİ
765

ÜNİVERSİTELEŞME, YÜKSEKÖĞRETİM VE YÜKSEK DİN ÖĞRETİMİ ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

İsmail SAĞLAM[1]

Giriş

Günümüzde Türkiye'de yüksek din öğretimi, birer yüksek eğitim kurumları olan (ve İlahiyat Fakültesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Din Bilimleri Fakültesi, Uluslararası İslâm ve Din Bilimleri Fakültesi, İlahiyat Bilimleri Fakültesi şeklinde isimlendirilen) fakültelerde verilmektedir. Bu fakültelerimiz ise üniversiteler içerisinde birer akademik kurum hüviyetindedir. Dünya üzerinde olduğu gibi bizde de üniversiteler, yükseköğretim kurumları olarak hem bilim üreten hem de öğrenciler yetiştiren kurumlardır.

Türkiye'de gerçekleştirilen yüksek din öğretimi hakkında çok çeşitli değerlendirilmeler yapılmaktadır. İlgili literatürü genişçe taradığımızda karşımıza çıkan ve sorun olarak algılanan değerlendirmeleri şu başlıklar altında sıralayabiliriz:[2]

1. Yüksek din öğretimi yaptıran kurumların adları ne olmalıdır?
2. Bu kurumlar mütehassıs, din âlimi, mütefekkir, akademisyen mi yetiştirecek, yoksa mütefennin, mütedeyyin, daî mi yetiştirecek?
3. Yüksek din öğretimi tek program altında mı yapılmalı yoksa programlar istihdam alanlarını da dikkate alarak çeşitlendirilmeli mi?
4. Akademik yapılanma program bazlı mı olmalı yoksa bölüm bazlı mı olmalı?
5. Bu fakültelerin eğitim programı hangi felsefî yaklaşıma dayanmalıdır?
6. Bu kurumlar "amaçlar, muhteva (müfredat), öğrenme-öğretme süreci ve değerlendirme"den oluşan dört unsuru ihtiva eden eğitim programlarına sahip değiller. Çoğunlukla tartışmalar müfredat üzerine yapılıyor. Bu da "hangi dersi hangi sınıfta kaç saat okutalım" kısır döngüsünden çıkamıyor.

---

1 Prof. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Eğitimi A.B.D. Prof. Dr.

2 http://www.isav.org.tr/img/20150616__4956170917.pdf (03.11.2019)

7. Yüksek din öğretimi kurumları kuruluşlarından günümüze yansıyan "gelenekçi ve laik-modernist zihniyet çatışmalarını barındırmaktadır.
8. İlahiyatlara dışarıdan müdahale farklı farklı dünya görüşlerine sahip idarecilerce kolayca yapılmaktadır. Oysaki başka yükseköğretim kurumlarına bu şekilde müdahaleler olmamaktadır.
9. Bu fakültelerde öğretim sorunu yaşanmaktadır. Öğretimde aşırı şekilde nakilci ve ezberci eğilim hâkimdir. Bunun yerine anlamacı, ileri düşünme becerisi kazandıran, aktif, probleme dayalı, öğrenen merkezli bir yaklaşıma yer verilmelidir.
10. Ezberciliğin kötülenmesiyle, ezberlenmesi gereken dini metinler, kalıplar, şiirler, güzel sözler vs. zihinlerden silinip gitti. Sene sonunda sınavlar bitince kitaplarını ders notlarını çöpe atan, hafızası bomboş nesiller yetişti.
11. Arapça ve diğer dillerde hazırlık sınıfı olmalı mı, olacaksa nasıl olmalı, fakülteye mi, yoksa yabancı diller birimine mi bağlanmalı, eğitimin dili nasıl olmalı?
12. İlahiyat fakültelerinin, akademik altyapı, öğrenci niteliği ve istihdam politikaları konusunda önemli sorunları bulunmaktadır.
13. İlahiyat fakültelerinin amacı ve misyonu ulusal, bölgesel ve küresel ölçekli sorunlar bağlamında yeniden gözden geçirilme zarureti vardır.
14. Ülkemizde ilahiyat fakültelerini itibarsızlaştırmaya yönelik söylemlerin son yıllarda arttığı müşahede edilmektedir.
15. İLİTAM'a artık ihtiyaç kalmamıştır, gözden geçirilmelidir, kalitenin düşmesine neden olmaktadır.

Yukarıda sıraladığımız bu başlıklar Türkiye'de yüksek din öğretimi kurumları üzerine yapılan tartışmaların karakterini açıklar nitelikte olduğunu düşündüğümüzden daha fazla başlık sıralamak mümkünken bu kadarıyla yetinmenin uygun olacağını söyleyebiliriz.

Hiç şüphesiz bunca tartışma konusu varsa, üzerinde düşünülmesi gereken birçok konu var demektir. Bu durumda eğer bu tartışmalar çözülmesi gereken sorunları işaret ediyorsa ve de çözülemiyorsa olumsuz bir durum var demektir. Tam tersine bu tartışmalar iyileşmeyi, gelişmeyi ve kaliteyi beraberinde getiriyorsa, tartışılmak gündemde olmak söz konusu kurumların lehine olarak değerlendirilebilir.

Gerçekçi bir değerlendirme yapmak gerekirse Türkiye'de yüksek din öğretimi konusu genellikle kaygan bir zeminde tartışılmış, varlık-yokluk mücadelesi, toplum mühendisliğine alet edilme, meşruiyet arama ve mevcudu kaybetmeme duyguları hep yaşanmıştır. Bununla beraber başlangıçtan günümüze kat edilen mesafeye baktığımızda elde edilen kazanımlardan da bahsetmek mümkündür. Lisans düzeyinde yüksek din eğitimi almış insanımızın ve yetişen akademisyenlerimiz ürettiği hizmet, yapılan lisansüstü çalışmalarla, yazılan bilimsel makale ve kitaplar beraberce düşünüldüğünde, bu camianın

Türkiye'nin sosyal kültürel ekonomik ve siyasi hayatına çok önemli katkılarda bulunduğunu ve bulunmaya devam ettiğini görmekteyiz. Bütün bu olumlu gelişmelerin devamını dilemek ve takdir etmekle beraber asıl olumsuzluklar üzerinde durmak ve sorunun kaynağını tespit edip çözüm önerileri getirmek önem arz etmektedir.

Tarihin akışı içerisinde gerek İslamiyet'in doğuşundan önce, gerekse İslamiyet'in doğuşundan sonra eğitim kurumlarının yapısal durumları, bilgiye bakıştaki farklılıklar, bunların neticesinde din eğitiminin/ dini eğitimin nasıl bir ayrışmaya uğradığı tespit edilmesi geren bir konudur. Bu tespitleri yapmadan günümüz yüksek din öğretiminin öncelikle felsefi manada hangi sorunlar içerisinde olduğunu ortaya çıkarmak zor olacaktır. Bu zorluğu aşmadan da sıralanan sorunları çözmenin zeminini yakalamak mümkün olmayacaktır. Sıralanan sorunlar bünyede bulunan hastalıkların semptomları gibidir. Bu belirtiler vasıtasıyla asıl hastalığa ulaşıp onu tedavi etmek gerekecektir. Türkiye'de yüksek din öğretiminin sorunlarının kökenine inebilmek için öncelikle üniversiteleşmenin, yükseköğretimin ve yüksek din öğretiminin tarihine kısaca bir göz atmamız faydalı olacaktır.

1. Üniversiteleşme ve Yükseköğretim

Günümüzde üniversiteler, gerçekleri arayan, bilim üreten, bilim yayan, en üst düzeyde araştırma ve eğitimin yapıldığı, içeresinde fakülteler, yüksekokullar, enstitüler ve araştırma merkezleri barındıran, ödüllendirme, derecelendirme ve diploma verme yetkisine sahip olan kurumlar olarak tarif edilmektedirler. Yükseköğretim ise ortaöğretime dayalı ve en az dört yarıyılı kapsayan her kademedeki eğitim-öğretimin tümü olarak nitelendirilen, önlisans, lisans ve lisansüstü düzeylerde eğitim veren kurumlardır[3].

Üniversiteleşme ve yükseköğretimin tarihi gelişimini iki yönden inceleyebiliriz. Bunlardan birisi İslamiyet'in doğuşuyla beraber İslam eğitim tarihi açısından yapacağımız incelemedir. Diğeri ise Eski Yunandan itibaren bugünkü batı eğitiminin serüveni şeklinde olabilir. Bu inceleme neticesinde Türkiye'de bugünkü yüksek din öğretiminin durduğu yeri, dayandığı felsefeyi, hangi paradigmalar / değerler dizileri üzerinde yürümek durumunda olduğunu anlamak, mevcut sorunların kaynağının ne olduğu konusunda teşhiste bulunmayı kolaylaştırabilir.

1.1. Batıda Üniversiteleşme / Yükseköğretim

Batı menşeli günümüz üniversitelerinin başlangıç olarak nereye dayandığı konusunda farklı görüşler vardır. Üniversite adı telaffuz edilmese de günümüz üniversitelerinin kökenlerinin Çin Manastırlarına, Eflatun'un Acdemia'sına, Aristo'nun Lyceum'una, Roma dönemindeki hukuk öğretimi kurumlarına veya İslam Medreselerine dayandığı ileri sürülmektedir. İnsanlığın ortak birikimi olarak değerlendirilebilecek kurumların birbirilerinden etkilenmeleri

3 http://www.osym.gov.tr/TR,1371/tanimlar.html (03.11.2019)

mümkün olmakla beraber, günümüz üniversitelerinin kaynağı olarak Ortaçağ Avrupa'sı adres olarak gösterilmektedir[4].

Kronolojik olarak baktığımızda M.Ö. 387 yılında Atina'da Eflatun'un kurduğu Acdemia ve daha sonra öğrencisi Aristo'nun M.Ö. 340 yılında kurduğu Lyceum, bilgi üretmesi ve öğrenci yetiştirmesi bakımından üniversite fonksiyonunu icra etse de, üniversite ismini kullanarak teşekkül eden ilk kurum 1088 yılında kurulan 1158'de beratını alan Bologna Üniversitesi'dir[5]. Daha sonra sırasıyla 1167 yılında Oxford Üniversitesi, 1208'de Paris Üniversitesi, 1244'te Napoli Üniversitesinin kurulduğunu görüyoruz. Diğer batı üniversitelerin de benzer şekilde bu anaç üniversiteleri takiben kuruldukları, kilisenin etkisi altında oldukları, yardımseverlerin bağışlarıyla kuruldukları, aynı medeniyetin parçaları ve inşacıları olduğu anlaşılmaktadır. Yapısal olarak da Bologna Üniversitesi "öğrenci loncası", Paris Üniversitesi de "hocalar loncası" olarak teşekkül etmiştir.

Nihayet Ortaçağ'ın sonuna gelindiğinde Avrupa'da 80 civarındaki bu üniversitelerin kurumsal yapıları, ders işleme şekilleri, müfredatları, okuttukları dersler ve ders kitapları, kütüphaneleri, verdikleri diplomaları, halen bugünkü üniversitelere esin kaynağı olmaktadır.

Bologna Üniversitesinin kuruluşu olan 1088 yılından, Humbold (Berlin) Üniversitesinin kuruluşu olan 1810 yılına gelinceye kadar faaliyet gösteren ve birinci kuşak üniversite olarak adlandırılan bu kurumları içerisinde bulunduğu durum şu şekilde özetlenebilir:

Toplumda ve üniversite dışındaki bilim adamlarında hızlı değişimler yaşanırken mevcut üniversitelerde önemli bir değişim ve ilerleme görülmemiştir. Oysaki toplumda akademi kavramı kullanılmaya başlanmış, Hümanizm akımı ilerlemiş, Galilei, Kopernik, Descartes gibi bilginler toplumda ağırlığını hissettirmiş, yine Bacon, Boyle, Newton gibi bilginlerin etkisiyle akıl yürütmenin yerini deneysel yöntem almış, üniversiteden beklenen bilimsel ilerlemeler üniversitenin dışında boy göstermiştir. Bu durum Ortaçağ yapısındaki üniversitenin artık bilimsel gelişmelere ve topluma öncülük yapmayacağı, hatta toplumla kavgalı olma sonucunu doğurmuştur. Çünkü bu üniversitelerin birinci hedefi yeni bilgilere ulaşmak değil, geçmişin bilgisini korumak ve öğrencilerin kilise öğretisine itaatini sağlamaktı. Geleneksel inancın emanetlerini korumayı ilke edinen bir çağ olan Ortaçağ'daki üniversite hocaları; yorumladılar, tartıştılar, küçük farklılıklar oluşturmak için ömürlerini harcadılar, ama

4 Üniversitelerin doğuşu hakkında genil bilgiiçin bkz.: Antalyalı, Ömer Lütfi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* "Tarihsel Süreç İçerisinde Üniversite Misyonlarının Oluşumu" Yıl: 2007/2, Sayı: 6, sayfa 25-37, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/215586 . Önder Öztunalı, Üniversiteler Tarihi ve Vakıf Üniversiteleri, Rapor, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul, Nisan, 2001. Ali Rıza Saklı, Dünyada ve Türkiye'de Üniversitelerin Tarihi Gelişimi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Öğrenci ve Akademisyenleri ile Rize Halkının Karşılıklı Algı ve Beklentileri, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları: 22, Ankara, 2017, Sayfa 9-49.

5 Wissema, J.G. Üçüncü Kuşak Üniversitelere Doğru; Geçiş Döneminde Üniversiteleri Yönetmek, Özyeğin Üniversitesi Yayını, 2.b., İstanbul, 2009, Sayfa 11.

hiçbir şey icat etmediler. Böylece bu anlayış içerisinde faaliyet gösteren üniversite devri kapanarak yeni bir evreye geçilmiştir[6].

1810 yılında Humbold (Berlin) Üniversitesinin açılışı ve işleyiş tarzı ikinci kuşak olarak adlandırılan yeni bir üniversite anlayışının doğuşu olarak kabul edilmektedir. Bu yeni anlayış eski üniversiteleri de etkileyerek dönüşümlerini sağlamıştır. Hoca ve öğrenci ayrımı gözetilmeksizin Berlin üniversitesinde hâkim olan ortak görüş ise üniversitede seküler ve pozitivist bir düzlemde özgür düşüncenin, felsefi sorgulamanın ve bilimsel buluşların vaz geçilmez oluşudur. Berlin Üniversitesi, bilginin nasıl keşfedildiğini örneklerle açıklayarak eğitim yapmayı benimsemiş, bununla da öğrencilerin zihninde bilim fikrinin canlanmasını ve düşünce üretirken bilimin temel kanunlarını dikkate almalarını amaçlamıştır.

Avrupa'da üniversitelerde bu gelişmeler yaşanırken, Amerikan üniversiteleri bilimsel çalışmaları firmalar yoluyla ekonomik çıktıya dönüştürmekteydiler. Sovyetler Birliğinde ise üniversiteler kendi içinde disiplinli ve üretken olmalarına rağmen dış dünyaya ve piyasaya açılamadığından toplumda beklenen gelişmeyi gösterememiştir.

Üniversite tarihinde önemli bir yere sahip olan Humbold (Berlin) Üniversitesi özelinde ikinci kuşak üniversiteler mevcut yapılarıyla toplumun gerisinde kalmış ve ihtiyaca cevap veremez duruma gelmişlerdir. Bu yetersizliğin nedenleri arasında Alman milliyetçiliğine meyletmenin etkisi olmakla beraber, ekonomik zorlukların baş göstermesi, üniversiteler arası rekabetin başlaması, "bilim için bilim üretme" felsefesinin uygulanabilirlik alanının daralması, bilgiye ulaşmanın kolaylaşması, İngilizce'nin eğitim dili olarak baskısını hissettirmesi ve küreselleşmenin ortaya çıkardığı şartlar, ikinci kuşak üniversitelerin elinden saygınlık bayrağının alınması sonucunu doğurmuştur.

Gelinen noktada üniversiteler yeni bir sıçrama daha gerçekleştirmek durumunda kaldılar. Bu sıçramaya Üçüncü Kuşak Üniversite veya Girişimci Üniversite modeli denmektedir. Yeni üniversite anlayışında eğitim ve araştırma yanında bilginin kullanılması ile değer üretilmesi amaçlanmaktadır. Sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, güvenlik, savunma vb. alanlarda teknik bilgi elde etme, stratejik araştırmalar yapma önemsenmektedir. Bu çalışmaları yaparken kuluçka merkezleri kurma, teknoparklar ve teknoloji transfer ofisleri oluşturma, yerel ve ulusal ölçekte işbirliği ağları oluşturma üniversitelerin

6 Geniş bilgi için bkz.: Makdisi, G., The Rise of Colleges: Institution of Learning in Islam and the West, Edinburg University Press, Edinburg, 1981, Sayfa 229; https://ia801402.us.archive.org/28/items/TheRiseOfCollegesInstituionsOfLearningInIslamAndTheWest/TheRiseOfColleges.pdf; (02.11.2019). Çetinsaya, G., Büyüme, Kalite, Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi İçin Bir Yol Haritası, YÖK Yayını No. 2014/2, Ankara 2014, Sayfa 22. Ülgen, P., "Geç Ortaçağ'da Avrupa'daki Üniversiteler ve Eğitim", *MustafaKemalÜniversitesiSosyalBilimlerEnstitüsüDergisi*, Hatay 2010, C.7, S. 14, Sayfa.347-372. Moutsios, S., University: The European Particularly, Working Papers on University Reform no. 18, EPOKE, Department of Education, Aarhus University; 2012, p. 8-9, http://edu.au.dk/fileadmin/www.dpu.dk/forskning/forskningsprogrammer/epoke/workingpapers/WP_18.pdf; (03.11.2019). Akyol, Taha. (2010), Bilim ve Yanılgı, Doğan Kitap, İstanbul, 2014, Sayfa 277-279 . Etzkowitz, H. "The Evolution of the Entrepreneurial University". International Journal of Technology and Globalisation, 2004, Vol.1(1) pp.64-77

saygınlığını artırmaktadır[7]. Aşağıdaki *Tablo 1* incelenerek üçüncü kuşak üniversitelerin hangi özellikleri ön plana çıkardıkları görülebilir.

Tablo 1: İkinci ve Üçüncü Kuşak Üniversitelerin Karşılaştırılması8

İkinci Kuşak Üniversite	Üçüncü Kuşak Üniversite
Esas olan temel bilimsel araştırmalardır	Esas olan temel bilimsel araştırmalardır
Tek disiplinli araştırma ve fakülte yapısının egemenliği	Disiplinler ötesi araştırma ve enstitü yapısının yükselişi
Başka kurum ve kuruluşlarla ilişki içinde olmayan yalnız kurumlar	Pek çok ortakla işbirliği halindeki açık üniversiteler
Yerel piyasaya yönelik işleyiş, Diğer üniversiteler meslektaş kabul edilir	Uluslararası ve rekabetçi bir piyasaya yönelik işleyiş
Esas olarak maddi durumu iyi öğrencilere elit eğitim	Çok kültürlü organizasyonlar; kitlesel ve elit eğitim
"Yaratıcı" fakültelerin üniversitede yeri yoktur	Yaratıcılığın rolü geri verilmiştir. Tasarım fakülteleri merkezi rol oynar
Ulusal üniversite	Kozmopolit üniversite
İki amaç; araştırma ve eğitim. Yaratılan bilginin nasıl kullanılacağına dair bir ilgi söz konusu değildir	Bilginin kullanımı, bilgiden yararlanılması temel iştir ve üçüncü hedef haline gelir
Devlet finansmanı ve devlet müdahalesi önemli rol oynar	Devlet doğrudan fon sağlamaz. Devlet müdahalesi söz konusu değildir

Öte yandan üçüncü kuşak üniversite kendisi merkez vazifesi görmekle beraber Wissema'nın değimiyle bilgi tekerleğini ne kadar büyütürse o kadar fonksiyonel bir üniversite halini alır. Aksi durumda yerel bir üniversite görünümünden kurtulamaz. Örnek bilgi tekerleği unsurları *Şekil 1*'de görünmektedir.

7 Wissema, 2009, Sayfa 15-16. Akyol, 2014, Sayfa 277-279). Rabbinge, R. and Slingerland, M. (2009), Change in Knowledge in Infrastructure: The Third Generation University: https: //www.researchgate.net/profile/Maja_Slingerland/publication/40798939_Change_in_knowledge_in_ infrastructure_the_third_generation_university/links/57594fa208ae9a9c954ec2a3/Change-in-knowledge-in-infrastructure-the-third-generation-university.pdf (3.11.2019)

8 Wissema 2009, Sayfa 42.

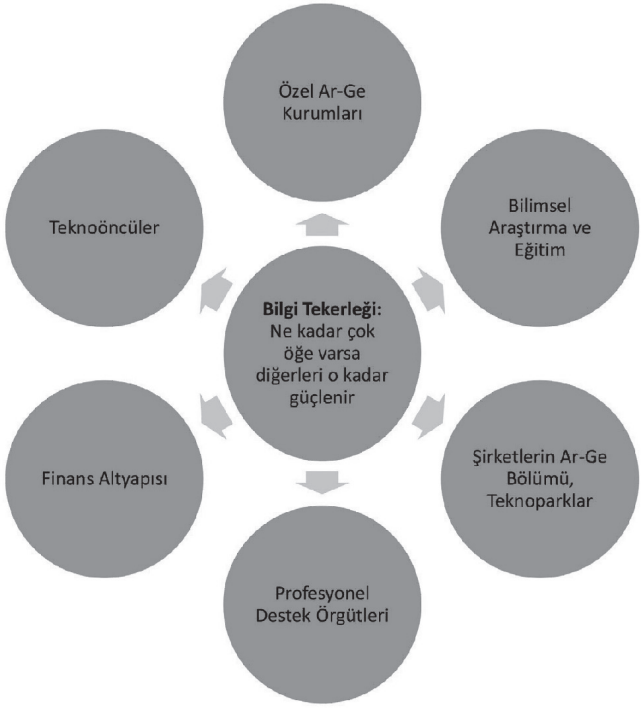

Şekil 1: Bilgi Tekerleği[9]

Wissema üçüncü kuşak üniversiteleri anlatırken yukarıdaki Bilgi tekerleği yanında, üçüncü kuşak üniversite sekizgenini de oluşturmuştur.

9 Wissema, 2009, Sayfa 44. Moutsios, 2012, Sayfa 8-9.

Şekil 2. Üçüncü Kuşak Üniversite Sekizgeni[10]

Wissema, temel bilimsel araştırmayı baz alan üçüncü kuşak üniversite yapısını *Şekil 2*'deki sekizgen ile betimlemiştir: *Şekil 2*'deki sekizgende disiplinler üstü araştırma yapan, uluslararası bilgi göbeğine sahip, uluslararası rekabete açık, çift kanatlı, yaratıcılık ve tasarım fakültesi olan, kozmopolit, bilginin değerini topluma aktaran ve devlet ile olan bağlardan kurtulmuş olmak üzere sekiz özelliğe sahip bir üniversite öngörülmektedir.

Girişimci üniversiteler ise Devlet-Üniversite-Sanayi üçleminde birbirleriyle olan ilişkilerini dikkate alarak Üçlü Helezon Sistemi (Triple Helix System) ile değerlendirilmektedir (bkz *Şekil 3*).

10 Wissema, 2009, Sayfa 58

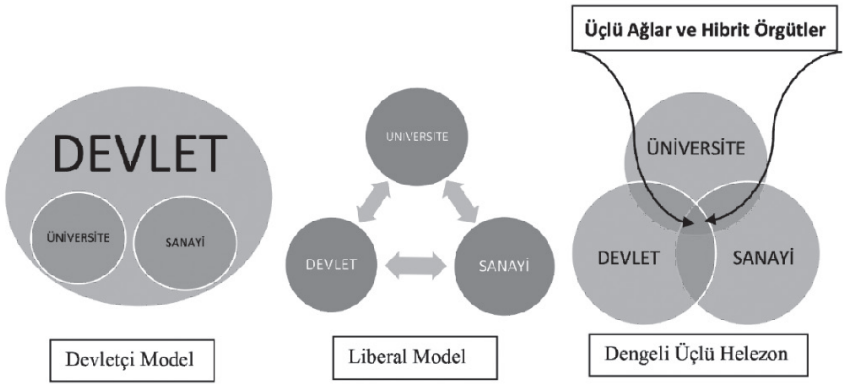

Şekil 3. Üçlü Helezon Sistemi (Triple Helix System)[11]

Şekil 3'de de görüldüğü gibi devletçi modelde; üniversite ve sanayi devletin yönlendirmesi içerisinde, liberal modelde; devlet, üniversite ve sanayi eşit ve bağımsız ilişki içerisinde, dengeli üçlü helezon modelinde; devlet, üniversite ve sanayinin işbirliği ile beraber hibrit örgütler devreye girmektedir.

Aynı dönemde varlıklarını sürdüren üçüncü kuşak üniversite ile girişimci üniversite arasındaki farkı anlayabilmek için Tablo 2'yi inceleyebiliriz

Tablo 2. Üçüncü Kuşak ve Girişimci Üniversitelerin Özellikleri[12]

	Üçüncü Kuşak Üniversite	**Girişimci Üniversite**
Temeller	Üniversite kurumunda ve toplumda dış değişimler Yeni teknolojileri uyarlayan yeni işletmelerle, artan ekonomik gelişme Fon kaynakları, öğrenci ve akademisyen için rekabet ihtiyacı çekimli	Toplumda ve ekonomide değişim ihtiyacı Proaktif gelişen ekonomi, toplumsal refah ve eşitlik Üniversite pedagojisinde, uygulamalarında ve kültüründe değişim ihtiyacı çekimli
Hedef, rol ve odaklanma	Bilginin ticarileştirilmesi anlamında know-how kullanımı Teknoloji tabanlı ekonomik gelişme Akademik iş kurma faaliyetleri	Refah yaratmak için ekonomik ve sosyal sorunları çözmek Girişimci zihniyet, davranış ve uygulama Girişimcilik yetkinlikleri

11 Ranga M. and Etzkowitz H. Triple Helix Systems: An Analytical Framework forInnovation Policy and Practice in the Knowledge Society; 2012, https://triplehelix.stanford.edu/images/Triple_Helix_Systems.pdf; (03.11.2019)

12 Kyrö, P. Mattila, J., Towards Future University by Integrating Entrepreneurial and the 3rd Generation University Concepts; 2012, http://pyk2.aalto.fi/ncsb2012/Kyro.pdf; (03.11.2019).

Kurumsal ve yapısal değişim	Üniversitenin know-how kullanımı ve girişimcilik süreçlerini yönetmek Kamu finansmanına ve düzenlemelerine daha az bağımlılık	Girişimci bir süreçte ortaya çıkma Yenilikçiliği, yaratıcı süreçleri ve toplulukları destekleme ve önderlik Sınırları ve kademeleri aşan girişimci kültür
Strateji	Strateji odaklı Ar-Ge yönetimi Yenilikçilik stratejik planlama vasıtasıyla sağlanır – Pentagon yenilikçiliği: Strateji, örgüt, ortaklar, teknoloji.	Tüm stratejide girişimcilik gömülü
Müfredat, pedagoji ve eğitim	Teknoloji girişimcilerini (technostarters) eğitmeyi amaçlar Bir beceri ve işletme olarak girişimcilik ve ilave konular olarak girişimcilik Farkındalık programları, girişimciliğe zorunlu giriş Hocalar, öğrencilerin bir şirket kurma kararı vermelerine yardımcı olur Öğretim yöntemleri: dersler, vaka analizleri, yönetim oyunları, çalıştaylar	Girişimci zihniyet, davranış ve uygulamalar yaratmayı amaçlar Geniş girişimcilik anlayışı Öğrenme, girişimci sürecin yarattığı açıklıklarda ve boşluklarda gerçekleşir Sosyal bir süreç olarak öğrenme Eylem tabanlı deneyimsel pedagoji Gerçek hayatta bağlam çalışmaları

Üniversitelerin gelişiminde en son hamle ise üçüncü kuşak üniversite ile girişimci üniversitenin bazı özelliklerini birleştirip yeni özellikler ilave ederek Lukovics ve Zuti tarafından oluşturulmaya çalışılan dördüncü kuşak üniversite kurgusudur Dört kuşak üniversitenin karşılaştırılması *Tablo 3*'de görülmektedir.

Tablo 3. Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü Kuşak Üniversitelerin Bazı Özellikleri[13]

Durum	Birinci Kuşak	İkinci Kuşak	Üçüncü Kuşak	Dördüncü Kuşak
Amaç	Eğitim	Eğitim ve araştırma	Eğitim, araştırma ve bilginin kullanımı	Eğitim, araştırma, bilginin kullanımı ve proaktif ekonomik gelişme
Rol	Gerçeği koruma	Doğayı bilme	Katma değer üretme	Stratejik amaçlar belirleme ve yerel ekonominin motoru olma

13 Wissema, 2009. Lukovics, M. and Zuti, B.), "New Functions of Universities in the XXI. Century: "Fourth Generation" Universities", Transition Studies Review, 2015, Vol. 22(2), p. 33-48.

Çıktı	Profesyoneller	Profesyoneller ve bilim insanları	Profesyoneller, bilim insanları ve girişimciler	Profesyoneller, bilim insanları, girişimciler ve rekabetçi yerel ekonomi
Dil	Latince	Milli dil	İngilizce	Çok dilli (milli dil ve İngilizce)
Yönetim	Rektör	Yarı zamanlı bilim insanları	Profesyonel yönetim	Profesyonel yönetim ve yerel uzmanlar

Bu başlık altında Türk üniversiteleri olarak da örnek aldığımız ve onların sahip olduğu değerlere sahip oldukça, yapısal olarak onlara benzedikçe kendimizi başarılı olarak gördüğümüz batı üniversitelerinin başlangıcından günümüze geçirdikleri safhaları özetlemeye çalıştık. Dikkat çeken hususları bir daha ifade etmemiz gerekirse; birinci kuşak üniversite sahip olunan bilgileri muhafaza etmek ve sonraki nesillere aktarmak için uğraşmıştır, kral veya kilisenin etkisinde kalmıştır. İkinci kuşak üniversite "bilim için bilim" sloganıyla yola çıkarak pozitivist – seküler bir düzlemde eleştirel düşünmeyi ve bilimsel ilerlemeyi hedefleyerek yardımseverlerin yardımlarıyla ve kısmen devlet desteğiyle bilim üretmeye çalışmıştır. Öğretim metodu olarak gözlem ve deney ön plana çıkmıştır. Üçüncü kuşak üniversiteler, ileri teknoloji, bilgiyi ekonomiye dönüştürme, stratejik planlamalarla her alanda maddi gücü elinde bulundurma amacı doğrultusunda hareket etmişlerdir, yine bilgiyi topluma yayarak bazı alanlarda ilerleme ve gelişlim sağlama yanında zihinsel dönüşümü de gerçekleştirmişlerdir. Bireysel farklılıkların istihdam ve öğrenme metotlarında dikkate alınması üzerinde durulmuştur. Dördüncü kuşak üniversitelerin oluşumunu ve yapacakları etkileri ise ileride hep beraber takip etmek durumundayız.

1.2. İslam Dünyasında Üniversiteleşme / Yükseköğretim

Yukarıda batıda üniversitelerin nasıl oluştuğunu, yükseköğretimin nerelerde nasıl yapılarak geldiğini açıklamaya çalıştık. Benzer şekilde İslam Dünyasında Üniversitenin / yükseköğretimin nasıl geliştiğini incelemekte faydalı olacaktır. 610 yılında Hıra Mağarasında ilk vahyin inmesiyle Hz. Muhammed (sav)'in peygamberliği başlamış oldu. Mekke döneminde inen vahiy konuları paralelinde gerçekleştirilen tebliğ / eğitim faaliyetlerine baktığımızda bireysel ve sosyolojik olarak büyük bir dönüşümün gerçekleştiğini görmekteyiz. Günümüz kavramlarıyla bu eğitim faaliyetlerini ifade etmeye çalışırsak, ilk-orta ya da yükseköğretim / üniversite olarak isimlendirmek güç olsa da, yaygın eğitim olarak isimlendirilebilir. Her zaman her yerde herkese ulaşıp tebliğ vazifesini yerine getirme gayreti içerisinde olan Hz. Peygamber (sav), insanları İslam dinine çağırmış, Allah'a, Peygambere, Ahiret gününe imanı öncelemiş, Kur'an, ibadet ve ahlak öğretimini gerçekleştirmiştir. Şirk ve sömürü olarak özetlenebilecek o günkü toplumu kökünden sarsan, insanın ruhunu topyekûn kucaklayan, tevhidi yerleştiren, İslami kimlik ve kişilik inşa eden bir eğitim faaliyetinin geçekleştirildiğini görmekteyiz. Bu hali belki bilgi ve şuur

kazandırma olarak ifade edebiliriz. Hz. Peygamber'in (sav) eğitiminden geçen bu kişiler / sahabeler her türlü zorluğu göğüsleyerek iman ile elde ettikleri ruh halini ibadet ve ahlak ile zenginleştirerek yaşamaya devam etmişlerdir. Yapılan iş Kur'an'ın ifadesiyle bir eğitim faaliyetiydi[14]. Hz. Peygamberin işi ise kendi ifadesiyle öğretmenlikti[15].

Medine dönemine gelindiğinde Mekke'deki bu ruh halinin devam etmesiyle beraber, gerçekleştirilen eğitimin hem içerik hem de şeklinin daha da çeşitlendiğini ve müesseseleşmeye gidildiğini görmekteyiz. Hicretle beraber daha Medine'ye varmadan Kuba mescidinin yapılışıyla beraber burada muhacirler öğretmen Ensar ise öğrenci olarak eğitim faaliyetine başladılar. Mescid-i Nebinin yapılışıyla beraber de daha düzenli kısmen örgün kısmen de yaygın eğitim diyebileceğimiz bir sistem işlemeye başladı. Suffa'da yatılı ve burslu sürekli eğitim gören Ashab-ı Suffa'nın aldığı eğitimi, örgün eğitim olarak nitelendirebiliriz. Burada Hz. Peygamber ile beraber ashabın ilimde ileri gelenleri de öğretmenlik yapmaktaydılar. Kur'an-ı Kerim'in tefsiri ve tilavet, fıkhî konular, hadisler, ses terbiyesi ve makam bilgisi, beden sağlığı, ata binme, yüzme, nişan alma gibi sportif faaliyetler, aritmetik, feraiz, nesep ilmi, tarih gibi konular Suffa'da okutulmaktaydı. Fiilen Hz. Peygamber'in (sav) yanında staj yapar gibi yönetim dahil hayatı ilgilendiren diğer konularda örtük eğitim yaptırıldığını da belirtmemiz gerekmektedir. Suffa'da eğitm alanların "imam, müftü, fakih, öğretmen, vali…" olarak görevlendirildiklerini görmekteyiz. Günümüzde bu görevlere ve eşdeğerlerine en az lisans mevzunu olanların getirildiğini düşünürsek, sayılan alanlarda verilen eğitimin lisan derecesinde olduğunu hatta daha ileri düzeyde bir ihtisaslaşmadan bahsedilebileceği görülmektedir. Bu nedenle yapısal olarak çok farklı ve özgün bir içeriğe sahip olmasına rağmen Suffa'daki eğitimin İslam eğitim tarihinde yükseköğretimin de başlangıcı olarak kabul edilebileceğini düşünüyoruz, hatta ilk İslam Üniversitesi olarak da değerlendirilmektedir[16]. Yeri ve öğrencileri hakkında bir bilgi olmasa da kaynaklarda kadınların eğitim öğretimiyle ilgili "Suffetü'n-nisâ"'dan bahsedilesi kadınların eğitiminin de aynı dönmede başladığını belirtmesi açısından önemlidir[17].

Asr-ı saadet döneminde eğitim öğretim Suffa tarzında devam ederken, Emeviler döneminde göze çarpan en önemli değişim, özellikle tefsir, hadis ve fıkıh gibi İslamî ilimlerin temellendirilmesi ve belli bir disipline kavuşturulmasıdır ki bazı meşhur mezhep imamları bu dönemde yaşamışlardır. Yine Emeviler döneminde edebiyat, Arap dili ve tarih alanlarında eserler verilmiş, Halid b. Yezid b. Muaviye'nin (ö.85/704) isteği ile astonomi, tıp ve felsefe alanında ilk tercüme faaliyeti başlamıştır. Çocukların eğitimi küttaplarda ve

14 "Elçinin {peygamberin) görevi tebliğden ibarettir." Maide, 5/99.

15 "Allah beni bir muallim olarak gönderdi" İbn i Mace, Mukaddiine, 17.

16 Hamidullah, Le Prophéte de L'islâm, II, Beyrut,1975, Sayfa 692.

17 Müsned, II, 145; Ebû Dâvûd, "Ḥudûd", 11; Nesâî, "Ḳaṭ'u's-sârik", 8.

camilerde yapılırken yükseköğretim genellikle camilerde ve ulema evlerinde yapılmaktaydı.

Abbasiler dönemine gelince, ilmi faaliyetlerin ve ihtisaslaşmanın çoğaldığını, ekolllerin oluştuğunu, farklı kültür ve medeniyetlerin birikiminden tercümeler yoluyla faydalandığını görmekteyiz. Basra, Küfe ve Bağdat gibi şehirlerde herkesin önünde teolojik tartışmalar yapılmakta ve üretilen bilgi toplumla paylaşılmaktaydı[18]. Bu dönemde sistemli bir şekilde telif eserleri veriliyor, tercüme faaliyetleri kurumsal bir yapıya kavuşuyor, tıp, matematik, astronomi fizik ve kimya alanlarına Müslüman bilginler derin ilgi duyuyorlardı. Öte yandan Hadis, Fıkıh, Tefsir, Tasavvuf ve Kelam gibi bilim dalları oluşumlarını tamamlıyor ve önemli eserler ilim dünyasına kazandırılıyordu. Hâkim olan anlayış bu ilim dallarında bir ayrım gözetmeksizin ibadet saikiyle en yüksek derecede tahsil edilmeye çalışılması ve interdisipliner yaklaşılmasıdır. Özellikle ikinci kuşak üniversiteler vasıtasıyla 18. asırdan sonra Avrupa'da meydana gelen ilmi ve teknolojik gelişmelerin temelinde, İslam dünyasında bu dönemdeki ileri ve aydınlık ilmi yaklaşımın payı olduğu bir gerçektir.

Türklerin İslamiyet'i kabulüyle beraber ilk Müslüman Türk devletleri ilme önem verdiler. Hoca Ahmet Yesevi gibi bilginler getirdikleri yorum ve oluşturdukları teşkilat ağıyla hem Türk topluluklarının İslami özümsemelerine hem de tebliğ düzleminde ilmi hakikatlerin dünyaya ulaştırılmasında öncü oldular. Öte yandan ikinci muallim olarak kabul edilen Farabi (Öl.M.S. 950), İbn Sina, Bîrûnî gibi bilginlerin ilmi konulardaki derin vukufiyeleri ve ortaya koydukları eserler neticesinde bu dönem ilmin altın çağı olarak adlandırılmaktadır. Müslümanların bilim ve felsefede önde olduğu bu altın çağın İbn Rüşt'ün 1198'de ölümüyle inişe geçtiği yorumu yapılmaktadır.

Selçuklulardan önce ve sonra farklı kişilerce birçok yerde medreselerin kurulduğuna dair bilgi ve tartışmaların varlığıyla beraber[19], Sultan Alparslan ve Sultan Melikşah'ın veziri Nizâmülmülk'ün, Nişabur, Bağdat, Merv, Herat, Belh, Basra, İsfahan, Amül, Musul, Cizre ve Rey'de kurduğu Nizamiye Medreseleri meşhurdur. En meşhuru ise 1067'de kurduğu Bağdat Nizamiye Medreseleridir. Nizmülmülk, İran ve Aşağı Mezopotamya'da medreseleri inşa edip ilmi faaliyetleri organize etmeye çalışırken, Nureddin Mahmut Zengi ve Selahaddin-i Eyyûbi Yukarı Mezopotamya, Suriye ve Mısır'da aynı ideallerle medreseleri kuruyorlardı. Bu medreselerin kurulmasıyla aynı zamanda, Şii Fatımîlerin Kahire'de kurdukları Ezher ve Darülhikme vasıtasıyla yaydıkları Şii propagandasına cevap verme ve halkı bilgilendirecek âlimler yetiştirme amaçlanmıştır. Selçuklular tarih sahnesine çıktıklarında İslam dünyasında dikkat çeken iki husus vardı. Bunlardan birisi ilimde öncülük eden ve daha sonra yeri doldurulamayan İbn Sina (v.1037), İbn Heysem (v. 1039), Birunî (v. 1044) gibi büyük filozof-bilim insanların ölüm tarihlerinin aynı zaman

18 Onay, H., "İslam Felsefesinin Oluşum Sürecinde İskenderiye Akademisinin Rolü", E-*JournalofNewWorldSciencesAcademy*, 2011, Volume: 6, Number: 2, ss.223-233. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/186733 (03.11.2019).

19 Nebi Bozkurt, "Medrese" *TDV İslam Ansiklopedisi*, Sayfa 323-327.

dilimine denk gelmesi. İkincisi ise İslam medeniyeti'ne siyasî/askerî bir güç olarak dahil olduklarında, İslam dünyası siyasî açıdan parçalanmış bir durumdaydı. İslam medeniyetinin coğrafî sınırları küçülmüş; pek çok coğrafî bölge, iç çatışmalardan da faydalanan dış güçler tarafından işgal edilmişti[20]. İlme önem vermenin yanında siyasi birliği sağlayacak askeri kudreti gösterme, yaklaşık 400 yıllık İslam mirasını alıp içselleştirme çabaları, alperen insan tipini ortaya çıkardı. Doğal olarak toplumda teolojik, kozmolojik ve metafizik derinliğini olan *abid, natık ve aşık* insan modeli kendini gösterdi. Bu insan modelini çıkaran toplum ve eğitim kurumları, doğal olarak günümüzdeki pozitivist-seküler saplantılardan uzak olarak varlığa ve evrene yaklaşıyordu ilmi faaliyetlerini her alanda yürütüyordu. Bu anlayışla eğitim programlarında bütün bilim dallarına yer veriyordu. Benzer bir anlayışı Osmanlılarda da 16. yüzyıla kadar görmekteyiz.

Osmanlıların ilk dönemlerinde Orhangazi 1331'de İznik'de *"İznik Orhaniyesi/ İznik Medresesi"* açtı ve Şerefüddîn Davud-i Kayserî'i müderris olarak tayin etti. Bu gelenek daha sonra Bursa, Edirne ve memleketin diğer yerlerine yayıldı, akli ve nakli ilimlerde söz sahibi birçok bilim adamı açılan medreselerde istihdam edildi[21]. İstanbul'un fethiyle beraber Fatih Sultan Mehmet *"Sahn-ı Semân"* olarak isimlendirilen bir eğitim külliyesi inşa etmiş, mimarisi, teşkilat yapısı ve ilim anlayışıyla eğitim öğretime ilköğretimden yükseköğretime yeni bir soluk getirdi. Fâtih Külliyesi olarak 1470 yılında tamamlanan medrese, Sahn-ı Semân /sekiz avlu bunların bir sıra gerisinde yer alan sekiz Tetimme Medresesi'nden oluşmaktadır. 1550-1557 yıllarında yapılan Süleymaniye Külliyesi de, medrese-i evvel, sânî, sâlis ve râbi' isimleriyle dört medrese, bir tıp medresesi ve dârüşşifâ ile dârülhadisten oluşuyordu ve Osmanlı Devleti'nde eğitimde varılan en yüksek noktayı temsil ediyordu[22].

Osmanlı medrese tarihinde Süleymaniye medreslerinden sonra da medreseler açılmış ve memlekete yayılmasına çalışılmış, ayrıca önemli ilim adamları yetişmiştir. Ne var ki medreselerin sayısının artması, özel olarak kendini yetiştiren ünlü bilim adamlarının olması eğitim sisteminin mükemmel olması anlamına gelmiyordu. Nitekim 16. yüzyıldan sonra medreselerin programlarından matematik, kelam ve felsefe gibi derslerin çıkarıldığını, kevni ayetler diyebileceğimiz alanı inceleyen akli bilimlere gereken önemin verilmediğini müşahade etmekteyiz[23]. Medreselerin programlarında akli ilimlere gereken değerin verilmemesi bugünkü anlamıyla teknolojide / ileri teknolojide geri kalmışlığı beraberinde getirdiği fark edilince 18. yüzyıldan itibaren bu eksiklik telafi edilmeye çalışılarak bir dizi tedbirler alınmış, yeni eğitim müesseseleri

20 Fazlıoğlu, İhsan, Türk Felsefe-BilimTarihi'nin Seyir Defteri (Bir Önsöz), *DîvânİlmîAraştırmalar*, sy. 18 (2005/1), Sayfa 11 vd.).

21 Yıldırım, Sefa ve Ümit Kılıç, *AtatürkÜniversitesiSosyalBilimlerEnstitüsüDergisi* Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim, 2018 22(Özel Sayı), Sayfa 603-627.

22 İpşirli, Mehmet, "Medrese" Osmanlı Dönemi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Sayfa 327-333.

23 Bkz. Atay, H., Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983 Sayfa 133-173. Yıldırım Sefa ve Ümit KILIÇ, 2018, Sayfa 603-627.

açılmış ayrıca medreselerinin durumunu düzeltmek için nizamnameler yayımlanmıştır.

Kendisinden beklenen fonksiyonu yerine getirmekten yoksun olan medreseler; Mühendishâne-i Bahrî-i Hümâyun[24] ve Mühendishâne-i Berrî-i Hümâyun'un açılışıyla[25] teknik alandan, mülkiyenin kurulmasıyla[26] fikri ve idari alandan, hukuk mektebinin açılmasıyla[27] da hukuk alanından doğal olarak dışlanmış ve hayatın tamamına yönelik ilmi faaliyet yürüten bir kurum olma vasfını kaybetmiştir. Medresetü'l-kudât, Medresetü'l-eimme ve'l-hutabâ (1913), Medresetü'l-vâizîn (1913), Medresetü'l-mütehassısîn (1914), Medresetü'l-hattâtîn (1914), Medresetü'l-irşâd (Medresetü'l-eimme ve'l-hutabâ ile Medresetü'l-vâizîn'in birleştirilmesiyle, 1919) gibi farklı isimler altında, bugünkü anlamıyla din hizmeti verecek kurumlar oluşturmaya çalışılmışsa da, İslam ilim geleneğini temsil etme hüviyetini elinden kaçırmıştır. Çeşitli isimler alan bu medreseler. 3 Mart 1340 (1924) tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile Maarif Vekaleti'ne bağlandı ve bu tarihten on üç gün sonra da bütün medreseler kapatıldı[28].

Cumhuriyetin ilanıyla beraber her alanda olduğu gibi Üniversiteler / yükseköğretim ve din öğretimi alanında da yeni bir sayfa açılmış oldu. Biryandan batıda meydana gelen gelişmeler ve pozitivist-seküler bilim anlayışı, öbür yanda siyasi ve zihni açıdan bölünmüş parçalanmış İslam dünyası mevcutken, İslam ilim geleneğini dillendirmek ve ne olup olmadığını ortaya koymak neredeyse imkânsız bir hal almış oldu.

Bugünkü anlamda Türkiye'de ilk üniversite 1 Ağustos 1933'te açılan İstanbul Üniversitesi'dir. Hiç şüphesiz bu aşamaya gelinceye kadar cumhuriyetten önce ve sonra birçok aşama kaydedilmiştir. Yakın tarihten geriye doğru sıralayacak olursak; 1919'da hazırlanan bir ıslahat programı ile Osmanlı Dârülfünunu, Meşrutiyet'in ilânıyla İstanbul Dârülfünunu, II. Abdülhamid'in 25. cülûs yıl dönümüne rastlayan 31 Ağustos 1900 tarihinde açıldığında Dârülfünûn-ı Şâhâne, 1874-1875 öğretim yılında açıldığında Dârülfünûn-ı Sultânî, 20 Şubat 1870'te Sadrazam Âlî Paşa ve Maarif Nâzırı Saffet Paşa tarafından açıldığında Dârülfünûn-ı Osmânî, 1846'da faaliyetlerine başlayan Meclis-i Maârif-i Umûmiyye ise dârülfünun kurulması yolunda ilk adımı atmıştır.[29] Ancak bugün İstanbul Üniversitesi, kökeninin 1453 İstanbul'un fetih tarihine

24 Beydilli, Kemal, "Mühendishane-i Bahrı-i Hümayun" *TDV İslam Ansiklopedisi*, Sayfa 514-516.

25 Beydilli, Kemal, Mühendishane-i Berrı-i Hümayun, TDV İslam Ansiklopedisi, Sayfa 516-518.

26 Mülkiye mektebinin açılışıyla ilgili geniş bilgi için bkz. Turan, İlter, "Türkiye'de Siyasal Bilimin Gelişimi: Tarihçe ve Kurumsal Gelişmeler", *İ.Ü.SiyasalBilgilerFakültesiDergisi* No:40, Mart 2009, Sayfa. 13-29. Bingöl, Sedat, Mekteb-i Mülkiyenin Bir Şubesi: Bosna'dan Sabah Mektebinin Açılışı ve Kuruluş Talimatları, *Mülkiye* Cilt: XXV Sayı: 229, Sayfa 339-352.

27 Hukuk mektebinin açılışıyla ilgili geniş bilgi için bkz. Koyuncu, Nuran, "Hukuk Mektebinin Doğuşu", *GaziÜniversitesiHukukFakültesiDergisi* C. XVI, Y. 2012, Sayı. 3, Sayfa 163-183.

28 Bkz. İpşirli, Mehmet, "Medrese" Osmanlı Dönemi, TDV İslam Ansiklopedisi, Sayfa 332.

29 İnsanoğlu, Ekmeleddin, Darülfünun, TDV İslam Ansiklopedisi, Sayfa 521-525.

kadar uzandığını resmi sitesindeki tarihçede "İstanbul Üniversitesi 1453" logosuyla anlatmaktadır[30].

1 Ağustos 1933'te açılan İstanbul Üniversitesi'nden sonra Cumhuriyet döneminde sırasıyla İstanbul Teknik Üniversitesi (1944), Ankara Üniversitesi (1946), Atatürk Üniversitesi (1951), Orta Doğu Teknik Üniversitesi (1956), Ege Üniversitesi (1955), Karadeniz Teknik Üniversitesi (1955), Hacettepe Üniversitesi (1967), Boğaziçi Üniversitesi (1971), Diyarbakır Üniversitesi (1973), Çukurova Üniversitesi (1973), Anadolu Üniversitesi (1973), Cumhuriyet Üniversitesi (1974), İnönü Üniversitesi (1975), Fırat Üniversitesi (1975), 19 Mayıs Üniversitesi (1975), Selçuk Üniversitesi (1975) ve Bursa Üniversitesi (1975) kurulmuştur[31]. Bugün itibariyle 129 devlet ve 73 vakıf olmak üzere toplam 202 üniversite ve 5'de vakıf Meslek Yüksek Okulu bulunmaktadır[32].

Üniversitelerimiz 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununa göre faaliyetlerini yürütmektedirler.[33] Bu kanunun 4. Maddesinde Yükseköğretimin amacı, 5. Maddesinde ise Ana ilkeler belirtilmiştir. Her Türk Üniversitesi ilgili kanunda belertilen amaç ve ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek ve bilim üretmek durumundadır.

Meselenin kanun boyutu bir yana asıl bilimsel zihniyetin şekillenmesi baskın bir durum arz etmektedir. Dikkat edilirse; yukarıda başlıklar halinde işlemeye çalıştığımız *"1.1 Batıda Üniversiteleşme / Yükseköğretim"* ile *"1.2. İslam Dünyasında Üniversiteleşme / Yükseköğretim"* farklı tarihi serüvenlerden geçerek günümüze gelmişlerdir. Doğal olarak bu iki ana akım arasında güçlü etkileşimler yaşanmıştır ve gelinen noktada üniversitelerimizde Batı üniversitelerinin ortaya koyduğu bilim zihniyeti hâkimiyetini sürdürmektedir. Pozitivist- seküler paradigmanın hâkimiyetinde üniversitelerden beklenen faaliyetler; üretim, ileri teknoloji, ekonomik gelişme gibi kavramlar etrafında dönüp dolaşmaktadır. Oysaki bunlarla beraber insanlığa mutluluk getirecek erdem, fazilet, hikmet kavramlarını da beklentilere dâhil edecek bir paradigmaya ihtiyaç olduğu söylenebilir.

2. Bilgiye Tevhidi Bakış ve Din Öğretiminin Pozitivist-Seküler Eğitim Sistemi İçerisinde Konuşlanması

Yüksek din öğretimi sorunu, yükseköğretim / üniversite öğretimi sorunundan bağımsız düşünülmemelidir. Bilgiye ve bilimsel faaliyete bakışımız kanaatimce eğitiminin bütün kademelerinde temel sorunlardan birini teşkil etmektedir. Sorunları iki grupta toplarsak; bunlardan birisi felsefi yaklaşım, diğeri ise uygulamadaki yetersizliklerdir. Uygulamadaki yetersizlikler meselenin teknik boyutudur. Zaman, mekân, kullanılan araç gereç, yeterlilikler,

30 https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/universitemiz/tarihce (16.10.2019).

31 Sağlam, İsmail, Geçmişten Günümüze Bursa'da Yükseköğretim ve Uludağ Üniversitesi, 1. Baskı; Aralık 2015, Bilnet Matbaacılık, Sayfa 2-3.

32 https://istatistik.yok.gov.tr/ (03.11.2019).

33 https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf (03.11.2019), Kanun Numarası 2547, Kabul Tarihi 4/11/1981; Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi 6/11/1981, Sayısı 17506; Yayımlandığı Düstur Tertip 5, Cilt 21, Sayfa 3.

ihtisaslaşma, ihtiyaçların tespiti ve tedariki gibi konular ikinci boyut içerisinde sayılabilir ki sahip olunan imkânlar organize bir şekilde harekete geçirildiğinde kolayca çözülebilir. Oysaki felsefi yaklaşım; meselenin ruh, inanç, düşünce, aşk, erdem ve ahlaki boyutunu teşkil etmektedir ki bu hususdaki eksikliklerin doğurduğu sorunlar sadece yüksek din öğretimi sorunu olamaz, topyekûn eğitime bakış sorunu olarak algılamak gerekir. Bu bakış sorununun "bilgiye tevhidi bakış" yapamama sorunu olduğunu söyleyebiliriz. "Bilgiye tevhidi bakış" sorununu izah edebilmek için mevcut bilim tariflerine bakıp sonra yeni bir bilim tarifi denemesi yapmaya çalışalım.

TDK sözlüğünde bilim; "evrenin ya da olayların bir bölümünü konu olarak seçen, deneysel yöntemlere ve gerçekliğe dayanarak yasalar çıkarmaya çalışan düzenli bilgi", "genel geçerlik ve kesinlik nitelikleri gösteren yöntemli ve dizgesel bilgi" ve "belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkan, belli bir ereğe yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma süreci" olarak tarif edilmektedir[34].

Bugünkü anlayışa göre bilimin uğraşı alanı ise şöyle açıklanmaktadır: "Bilimin asıl uğraşı alanı doğa olaylarıdır. Burada doğa olaylarını en genel kapsamıyla algılıyoruz. Yalnızca fiziksel olguları değil, sosyolojik, psikolojik, ekonomik, kültürel vb. bilgi alanlarının hepsi doğa olaylarıdır. Özetle, insanla ve çevresiyle ilgili olan her olgu bir doğa olayıdır. İnsanoğlu, bu olguları bilmek ve kendi yararına yönlendirmek için varoluşundan beri tükenmez bir tutkuyla ve sabırla uğraşmaktadır. Başka canlıların yapamadığını varsaydığımız bu işi, insanoğlu aklıyla yapmaktadır.[35]"

Mevcut durumda yapılan bilim ve bilimsel faaliyeti şöyle izah edebiliriz (bakınız *Şekil 4*):

Şekil 4: Pozitivist- Seküler Eğitim Sisteminde Bilimsel Faaliyet Alanı

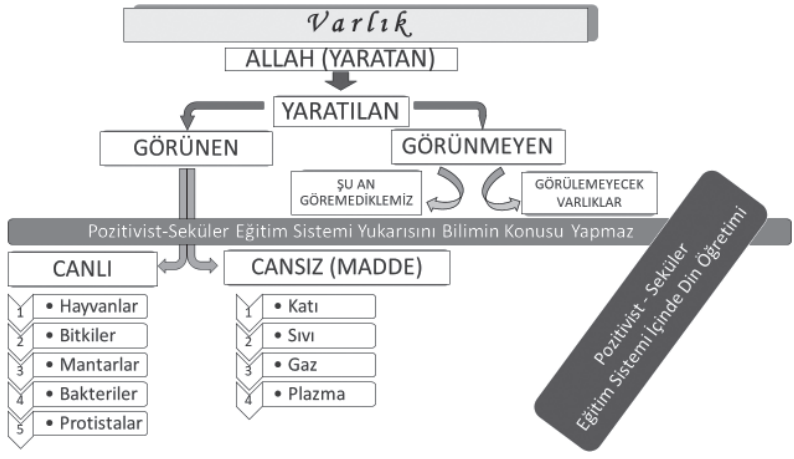

34 https://sozluk.gov.tr/?kelime=BİLİM (20.10.2019)

35 http://www.baskent.edu.tr/~tkaracay/etudio/agora/bilim/bilimnedir.html (20.10.2019) http://www.siirt.edu.tr/dosya/personel/bilim-tarihine-giris-2-siirt-2017330153315437.pdf (20.10.2019)

Bilimsel faaliyetler genellikle doğa olaylarıyla sınırlandırılmaktadır. Beş duyu organımızla algıladığımız, laboratuara aldığımız, deney ve gözlem yapabildiğimiz şeylerle bilimsel faaliyeti sınırlandırdığımızda varlıklar alameini eksik akabul etmiş olacağız. Pozitivist- seküler anlayışın öne sürdüğü bu varlık anlayışını özellikle İslam inancına sahip bir insan kabullenmesi mümkün değildir.

Şekil 4'de görünen pozivist-seküler bilim anlayışının kendisine konu edindiği canlı ve cansız varlıklar âlemi aslında *"Kevni Ayetler"* olarak isimlendirebileceğimiz ve üzerinde tefekkür etmenin bilimsel çalışma yapmanın İslam inancına sahip insanlara da farz olduğu bir alandır. Bu alanda her inanç ve dünya görüşüne sahip insanla bilimsel faaliyet yapmak, mesai arkadaşlığı yapmak ve ortaya çıkan bilimsel gerçeği alıp kabüllenmek kaçınılmazdır ve elzemdir. Hatta ortaya çıkan bilimsel gerçeği seküler bilgi değil, Allah'ın ilim sıfatının bir yansıması olarak kabul etmek yerinde olacaktır. Ne varki ilahiyat alanı dahil bütün bilim dallarında pozitivist-seküler paradigmayı aşamadan ortaya çıkan sonuçları buna göre yorumlamak ve bu kalıba giydirmeye çalışmak İslam ilim geleneğiyle örtüşmeyecektir.

Bu anlamda ilimleri dini ve seküler olarak ayırmak Allah'ın ilim sıfatındaki tevhide aykırı olacak, peşinen bazı ilim dalları Allah'tan bağımsız ve müstağni olarak kabul edilecektir. Böyle bir anlayış üzerine bina edilmiş eğitim sistemi içerisinde bugün olduğu gibi din eğitimi yapmak eğrelti bir durum arz etmektedir. Okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi, açılan İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri eğitim sistemi içerisinde yama gibi alglanmaktadır. Halkımızın teveccühü ve ihtiyacını gidermesi bu okul ve dersleri kamuoyu nezdinde değerli kılmaktadır, yoksa pozitivist-seküler bakış açısına sahip entelektüel ve bilim insanları nezdinde bu okulların ve derslerin ne denli eğrelti olarak algılandığı şahit olduğumuz bir durumdur.

Önerimiz; İslam inancına sahip bir insanın *"Bilgiye Tevhidi Bakış"* ile bakması gerekliliğidir. Bu konuyu izah edebilmek için önce bir bilim ve bilimsel faaliyet tarifi denemesi yapalım:

"Bilim ve bilimsel faaliyet; varlığın kendi içinde ve varlıkların birbiri arasındaki bağı, irtibatı, işleyişi, anlama, kavrama ve sezme faliyetidir." Bu tarifi aşağıdaki *Şekil 5* üzerinden açıklamaya çalışalım.

Şekil 5: Bigiye Tevhidi Bakşla Bilimsel Faaliyet Alanı

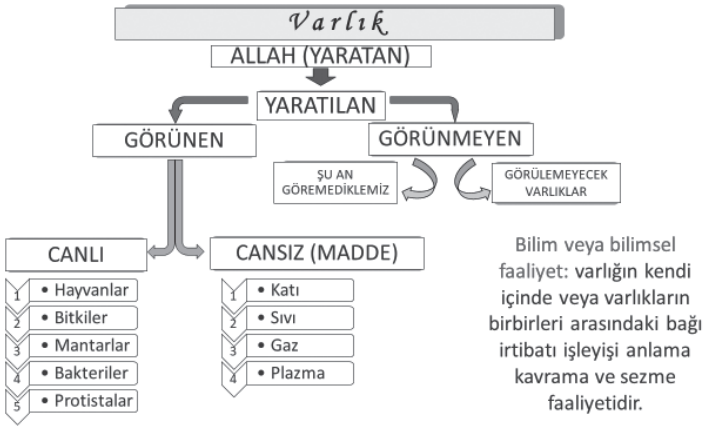

Yaratan, yaratılan, görünen, görünmeyen, canlı, cansız bütün varlıkların hem kendi içerisinde ne olup olmadığı ve işleyişi, hem de birbirileri arasındaki bağı, işleyişi anlamaya kavramaya koyulmak bizi bilgiye tevhidi bakışa götürebilir. Bu bakış açısında bir yandan Yaratıcıyı tanımaya çalışırken (Marifetüllah), diğer yandan görünen ve görüeyen varlıkların mahiyetini anlamaya çalışacaksın. Bu işi yaparken hem Allah'ın gönderdiği vahyi anlamaya hem de insanlığın ürettiği bilgiyi özümseye çalışacaksın ve gerçeğin arkasından koşarken insanı gerçeğe götürecek yollar arasında bir ayrım yapmayacaksın. Böylece farkına vardığın bir fizik kuralı veya kimya kuralını da Allah'ın bir ayeti olarak değerlendirip bunları Allah'ın vahyettiği ayetlerden ayrı bir yere koymayacaksın, beraber değerlendireceksin. Aslında İslam ilim geleneğinde 16. yüzyıla kadar bu anlayışın hakim olduğunu söyleyebiliriz.

Vahyi hayattan soyutlayarak anlamaya çalışmak, ilahiyat alanını diğer bilim dallarından / fakültelerden soyutlayarak bir yere konuşlandırmaya çalışmak seküler bir bakışın ürünüdür. Burada üç tür yanlıştan bahsedebiliriz: Birisi pozitivist-seküler bakış açısına ahip olup dine dışarıdan ve negatif bakan anlayışdır. Bu anlayışa göre; madem istiyorlar verin İmam Hatip Lisesini, İlahiyat Fakültesini, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Desini kendi kendilerine uğraşsınlar, Tefsir, Hadis, Fıkıh vb. okusunlar, bilim dünyasından uzak dursunlar anlayışıdır. Çünkü bu anlayışa göre din öğretimi alanı bilimsel düşünen konuşan ve üreten alan değildir, olmamalıdır. İkincisi ise dine içeriden bakan negatif bakıştır. Birinci anlayışın çizdiği şablona zimmen razı olup, dini olanı Tefsir, Hadis Fıkıh vb. derslerden ibaret sayan ve diğer bilim dallarına karşı kendini kapatan anlayıştır. Üçüncüsü ise İlahiyat alanında bigi üretirken özellikle sosyal bilimlerin yöntemlerini ve sonuçlarını kullanmaya çalışan ancak yöntemleri aşılamaz olarak gören anlayıştır. Üretilen bilgiler orijinal olsa da sunulan kalıp, temellendirilmeye çalışılan felsefe, tevhidi bakış açısında uzak olabilmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak "bilgiye tevhidi bakış" açısına göre, bütün bilim dallarını aynı saygınlıkta ve ilgi ile karşılamak, ortaya çıkan sonuçlardan yararlanmak, bu anlamda Tefsir, Hadis, Fıkıh vb. ile Matematik, Fizik, Kimya, Sosyoloji, psikoloji vb. arasında fark gözetmeden hayatı anlamaya ve anlamlandırmaya çalışmak gerkemektedir. Elbetteki bir insanın bütün ilimlerde ihtisas sahibi olmasına ömrü yetmeyeceğine göre hepsinde ileri düzeyde ihtisas sahibi olması istenemez. Ancak bütün bu bilim dallarının bir binanın parçaları gibi olduğunu düşünmek ve sonçlarından yararlanmak "bilgiye tevhidi bakışın" gereği olacaktır.

Bügün ilahiyat fakültelerinde şu üç husussa dikkat edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Birincisi, Kur'an ve sünneti anlama, yorumlama, dinin bilgi ve duygu boyutunu kavrama ve ahlakı olgunluk olarak nasıl bir hedefin ortaya konduğunun farkına varma ve bu hedef için gerekli zihinsel, duygusal ve fiili donanıma sahip olma şeklinde ifade edilebilir. İkincisi ise; örgün ve yaygın çeşitleriyle din eğitiminin dışa yansıyan hedefi birey ve bireylerden oluşan toplumdur. Öyle ise birey ve toplumu tanımak ve bunların içerisinde bulundukları, psikolojik, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasal vb şartları göz önüne almak için ilgili bilimlerden haberdar olmaktır. Üçüncüsü de, anlaşılan dinin , tanınanbirey ve topluma nasıl aktarılacağı konusunda uygun metot ve stratejiyigeliştirebilecek bilgi ve beceriyi elde etmektir. Bununiçin iletişim, halkal ilişkiler, öğretim yöntemleri, yönetimbilimi, liderlik, hitabet vb. konularda ortaya konan verilerden yararlanma zorunluluğu kendini göstermektedir. Ayrıca meselenin sanat ve estetik yönünü de ihmal etmemek gerekmektedir.

Bilgiye tehvidi bakış açısıyla yaklaşıp, yukarıdaki üç dananım alanına dikkat edilerek gerçekleştirilecek Yüksek Din öğretimi, tebliğin başında zikredilen sorunların birçoğundan arınmış bir öğretim olabilir kanaatindeyiz.

Kaynaklar

Antalyalı, Ömer Lütfi; *SüleymanDemirelÜniversitesiSosyalBilimlerEnstitüsüDergisi* "Tarihsel Süreç İçerisinde Üniversite Misyonlarının Oluşumu" Yıl: 2007/2, Sayı: 6, Sayfa 25-37, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/215586 .

Akyol, Taha; Bilim ve Yanılgı, Doğan Kitap, İstanbul, 2014, Sayfa 277-279.

Ali Rıza Saklı; Dünyada ve Türkiye'de Üniversitelerin Tarihi Gelişimi, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Öğrenci ve Akademisyenleri ile Rize Halkının Karşılıklı Algı ve Beklentileri, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları: 22, Ankara, 2017, Sayfa 9-49.

Atay, H.; Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1983 s.133-173.

Beydilli, Kemal; Mühendishane-İ Berrı-i Hümayun, TDV İslam Ansiklopedisi, sayfa 516-518.

Beydilli, Kemal; "Mühendishane-i Bahrı-i Hümayun" *TDV İslam Ansiklopedisi*, Sayfa 514-516.

Bingöl, Sedat; Mekteb-i Mülkiyenin Bir Şubesi: Bosna'dan Sabah Mektebinin Açılışı ve Kuruluş Talimatları, *Mülkiye* Cilt: XXV Sayı: 229, Sayfa 339-352.

Çetinsaya, G.; Büyüme, Kalite, Uluslararasılaşma: Türkiye Yükseköğretimi İçin Bir Yol Haritası, YÖK Yayını No. 2014/2, Ankara 2014, Sayfa 22.

Ebû Dâvûd, "Ḥudûd", 11;

Etzkowitz, H. "The Evolution of the Entrepreneurial University". International Journal of Technology and Globalisation, 2004, Vol.1(1) pp.64-77

Fazlıoğlu, İhsan; Türk Felsefe-BilimTarihi'nin Seyir Defteri (Bir Önsöz), *DîvânİlmîAraştırmalar*, sy. 18 (2005/1), s. 11 vd.).

Hamidullah, Le Prophéte de L'islâm, II, Beyrut,1975, Sayfa 692.

http://www.baskent.edu.tr/~tkaracay/etudio/agora/bilim/bilimnedir.html (20.10.2019) http://www.siirt.edu.tr/dosya/personel/bilim-tarihine-giris-2-siirt-2017330153315437.pdf (20.10.2019)

http://www.isav.org.tr/img/20150616__4956170917.pdf (03.11.2019)

http://www.osym.gov.tr/TR,1371/tanimlar.html (03.11.2019)

https://istatistik.yok.gov.tr/ (03.11.2019).

https://sozluk.gov.tr/?kelime=BİLİM (20.10.2019)

https://www.istanbul.edu.tr/tr/content/universitemiz/tarihce (16.10.2019).

https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2547.pdf (03.11.2019), Kanun Numarası 2547, Kabul Tarihi 4/11/1981; Yayımlandığı

Resmi Gazete Tarihi 6/11/1981, Sayısı 17506; Yayımlandığı Düstur Tertip 5, Cilt 21, Sayfa 3.

İbn i Mace, Mukaddiıne, 17.

İhsanoglu, Ekmeleddin; Darülfünun, TDV İslam Ansiklopedisi, Sayfa 521-525.

İpşirli, Mehmet, "Medrese" Osmanlı Dönemi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, Sayfa 327-333.

Koyuncu, Nuran; "Hukuk Mektebinin Doğuşu", *GaziÜniversitesiHukukFakültesiDergisi* C. XVI, Y. 2012, Sayı. 3, Sayfa 163-183.

Kyrö, P. Mattila, J.; Towards Future University by Integrating Entrepreneurial and the 3rd Generation University Concepts; 2012, http://pyk2.aalto.fi/ncsb2012/Kyro.pdf; (03.11.2019).

Lukovics, M. and Zuti, B.; "New Functions of Universities in the XXI. Century: "Fourth Generation" Universities", Transition Studies Review, 2015, Vol. 22(2), p. 33-48.

Makdisi, G.; The Rise of Colleges: Institution of Learning in Islam and the West, Edinburg University Press, Edinburg, 1981, Sayfa 229; https://ia801402.us.archive.org/28/items/TheRiseOfCollegesInstituionsOfLearningInIslamAndTheWest/TheRiseOfColleges.pdf; (02.11.2019).

Moutsios, S., University: The European Particularly, Working Papers on University Reform no. 18, EPOKE, Department of Education, Aarhus University; 2012, p. 8-9, http://edu.au.dk/fileadmin/www.dpu.dk/forskning/forskningsprogrammer/epoke/workingpapers/WP_18.pdf; (03.11.2019).

Müsned, II, 145;

Nebi Bozkurt, "Medrese" *TDV İslam Ansiklopedisi*, Sayfa 323-327.

Nesâî, "Ḳaṭʿu's-sârik̟", 8.

Onay, H. "İslam Felsefesinin Oluşum Sürecinde İskenderiye Akademisinin Rolü", E-Journal of New World Sciences Academy, 2011, Volume: 6, Number: 2, ss.223-233. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/186733 (03.11.2019).

Önder Öztunalı, Üniversiteler Tarihi ve Vakıf Üniversiteleri, Rapor, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul, Nisan, 2001.

Rabbinge, R. and Slingerland, M.; Change in Knowledge in Infrastructure: The Third Generation University: 2009 https: //www.researchgate.net/profile/Maja_Slingerland/publication/40798939_Change_in_knowledge_in_infrastructure_the_third_generation_university/links/57594fa208ae9a9c954ec2a3/Change-in-knowledge-in-infrastructure-the-third-generation-university.pdf (3.11.2019).

Ranga M. and Etzkowitz H. Triple Helix Systems: An Analytical Framework forInnovation Policy and Practice in the Knowledge Society; 2012, https://triplehelix.stanford.edu/images/Triple_Helix_Systems.pdf; (03.11.2019).

Sağlam, İsmail; Geçmişten Günümüze Bursa'da Yükseköğretim ve Uludağ Üniversitesi, 1. Baskı; Aralık 2015, Bilnet Matbaacılık, Sayfa 2-3.

Turan, İlter; "Türkiye'de Siyasal Bilimin Gelişimi: Tarihçe ve Kurumsal Gelişmeler", *İ.Ü.SiyasalBilgilerFakültesiDergisi* No:40, Mart 2009, Sayfa. 13-29.

Ülgen, P.; "Geç Ortaçağ'da Avrupa'daki Üniversiteler ve Eğitim", *MustafaKemalÜniversitesiSosyalBilimlerEnstitüsüDergisi*, Hatay 2010, C.7, S. 14, Sayfa.347-372.

Wissema, J.G. Üçüncü Kuşak Üniversitelere Doğru; Geçiş Döneminde Üniversiteleri Yönetmek, Özyeğin Üniversitesi Yayını, 2.b., İstanbul, 2009, Sayfa 11.

Yıldırım, Sefa ve Ümit Kılıç, *AtatürkÜniversitesiSosyalBilimlerEnstitüsüDergisi* Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Eğitim ve Öğretim, 2018 22(Özel Sayı): 603-627.